

Аспекти на регионалната политическа идентичност в контекста на изследване по Проект BRAINS

Страхил Карапчански

Aspects of regional political identity in the context of a study in the framework of project BRAINS: The article is developed within the scientific project BRAINS implemented by the Bulgarian-Romanian Interuniversity Europe Center (BRIE) under the Romania – Bulgaria Cross-Border Cooperation Programme 2007-2013. On the one hand, it provides an overview of several theoretic approaches towards the concept of political identity. On the other hand, it examines the identity dispersion over different territorial levels in the context of multi-level governance within the European Union.

Key words: *identity, regional political identity, territorial identity, multi-level governance, sense of community, collective identity, identification*

ВЪВЕДЕНИЕ

В контекста на все по-силното утвърждаване на Европейския съюз като система на многостепенно управление, в рамките на която вземането на решения с политически характер се осъществява на различни териториални нива – супранационално, национално, субнационално (локално и регионално) – особено значение придобива съпътстващата тези процеси дифузия на политическата идентичност. Отвъд считаната за традиционно национално детерминирана политическа идентичност, все по-активен става дебатът за нови, модерни форми на идентичност, кореспондиращи с понятието „регион“: От една страна в макро-смисъл, приемайки Европейския съюз като модел за регионална интеграция в глобален план; от друга страна в микро-смисъл, базирайки се на прогресивно нарастващата роля на регионите в структурирането на политическия дневен ред на Съюза.

Отчитайки нарасналия брой на властовите равнища в управленската практика на Европейския съюз и взаимодействията помежду им, Комитетът на регионите разработва и приема в рамките на своята 80-та пленарна сесия през юни 2009г. Бяла книга за многостепенното управление. Този документ стартира с препратка към Декларацията, приета в Берлин на 25.3.2007г. по случай 50-тата годишнина от подписването на Договорите от Рим, която гласи: „Много от целите не можем да постигнем сами, а само заедно. Задачите се поделят между Европейския съюз, държавите-членки и техните региони и местни власти“ [1]. В този смисъл Бялата книга поставя на преден план т. нар. *демокрация на участието*, предполагаща „партньорство както вертикално между „местните и регионалните власти – национално правителство и Европейски съюз“, така и хоризонтално „териториални власти – гражданско общество“, по-специално в рамките на социалния диалог“ [2]. Ангажираността и участието на гражданите в управленските процеси се разглеждат като основни предпоставки за ефективността и легитимността на провежданите политики, но също така и за постигане на глобалните европейски предизвикателства, като икономическо и социално сближаване, сигурност и просперитет.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Комитетът на регионите, базирайки се на приетия през 2008г. Доклад на Европейския парламент относно управлението и партньорството в национален и регионален мащаб, както и въз основа на отделни проекти в областта на регионалната политика, изтъква необходимостта от редефиниране на ролята на местните и регионалните власти, които следва да придобият повече отговорности,

утвърждавайки се като реални партньори, а не просто посредници при провеждането на публични политики в европейски мащаб. В продължение на тази теза, Бялата книга за многостепенното управление се позовава и на публикувания през февруари 2009г. специален доклад на Евробарометър № 307 относно ролята и влиянието на местните власти в Европа. Съгласно този доклад, 59% от респондентите оценяват тази роля като незадоволителна, като в същото време именно субнационалното равнище на управление се характеризира с най-високо доверие – 50%, надхвърлящо това на националните правителства – 34% и институциите на Европейския съюз – 47%.

Общата дефиниция на многостепенното управление включва „координирани действия на Съюза, на държавите-членки и на регионалните и местните власти, основаващи се на партньорство и имащи за цел разработване и прилагане на политиките на Европейския съюз“ [2]. Това партньорство е базирано от една страна на взаимна лоялност между различните нива и субекти на власт, но от друга страна и на споделени ангажименти и отговорности с оглед постигането на общите цели. Ето защо Бялата книга призовава за „сътрудничество, основано на доверие, а не на конфронтация между различните политически и демократични легитимни институции“ [2].

Важен елемент от разбирането на многостепенното управление е спазването и прилагането на принципа на субсидиарността. Той е формулиран в чл. 5 на Договора за Европейски съюз: „[...] в областите, които не попадат в неговата изключителна компетентност, Съюзът действа само в случай и доколкото целите на предвиденото действие не могат да бъдат постигнати в достатъчна степен от държавите-членки, както на централно, така и на регионално и местно равнище, а поради обхвата или последиците от предвиденото действие могат да бъдат по-добре постигнати на равнището на Съюза.“ Като характерна конститuenta на федеративния тип държавно устройство, принципът на субсидиарност регулира разпределението на компетенциите между различните властови равнища, като допринася за приближаване на процесите на вземане на политически решения до гражданите. По този начин тези процеси следва да бъдат по-прозрачни, по-легитимни и, в този смисъл, по-ефективни.

Следвайки тази логика, Бялата книга на Комитета на регионите за многостепенното управление, допълвайки предшестващата я Бяла книга за добро управление на Европейската комисия, като поставя съществен фокус върху демокрацията на участието, разглеждайки я като алтернатива, респективно надграждащ елемент по отношение на представителната демокрация: „[...] едно добро европейско управление предполага сътрудничество между избраните органи на управление и представителите на гражданското общество за общото благо“ [2].

В този процес на дисперсия на властта на различни управленски нива – както на териториален принцип – местно, регионално, национално, супранационално, така и от гледна точка на разнообразието от обществени участници – политици, технократи, представители на бизнеса и структурите на гражданското общество, медии и т.н. – в процесите на обсъждане и вземане на решения с обществена значимост – извежда на преден план необходимостта от изследване на политическата идентичност, характеризираща всяко едно от тези нива.

Идентичностната проблематика е предмет на множество научни разработки. Един от изследователите, който интензивно работи по темата, е Джеймс Фиърън. Той диференцира между социална и персонална идентичност. Социалната

идентичност дефинира като социална категория, отнасяща се до група от хора, споделящи общи характеристики и атрибути, в т.ч. общи ценности на съответната група и единни правила на достъп до нея. За разлика от нея, персоналната идентичност представлява сравнително стабилна отличителна характеристика на даден индивид спрямо заобикалящата го среда, която той приема за социално закономерна и с която той се идентифицира в своето обкръжение. В този смисъл тя кореспондира със себеидентификацията, себеоценката и самочувствието, респективно достойнството на индивида [3].

Фиърън прави преглед на над дузина научни дефиниции на понятието „идентичност“, сред които се открояват следните:

- „Идентичността се отнася до начините, по които индивидите и общностите се различават едни от други в своите социални връзки с други индивиди или общности.“ (Jenkins 1996, 4) [4].

- „Идентичностите са сравнително стабилни, ролево детерминирани авто-възприятия и очаквания.“ (Wendt 1992, 397) [5].

- „Социалните идентичности са когнитивни схеми, благодарение на които всеки един субект може в дадена ситуация, поставен в структура на социални роли, базирани на споделени разбирания и очаквания, да намери отговор на въпроса „Кой съм аз? Кои сме ние?““ (Wendt 1994, 395) [6].

С темата за идентичността се занимават Ангелика Шойер и Херман Шмит. Те подкрепят Easton (1965) и Karl Deutsch в концепцията им за т. нар. „чувство за социална общност“ (sense of *social* community), която е „въпрос на взаимна солидарност и лоялност, на „ние-чувство“, доверие и взаимно уважение; [...] на предвидимост в поведението един към друг и на кооперативни действия в нейното отстояване (Deutsch et al. 1957, 36)“ [7]. Ето защо Шойер и Шмит приемат, че това общностно чувство поражда „кохезия между хора в дадена група, независимо от политическия режим, който споделят“ [8].

Ангелика Шойер и Херман Шмит следват логиката на Scharpf 1999, че колективната идентичност е централен елемент на европейската демокрация, доколкото тя е в основата на процеса на структурирането на общности, в този смисъл и на концепцията за гражданството (citizenry) [9]. Позовавайки се на Easton (1965, 177), авторите отбелязват, че „политическата общност възниква там, където е налице воля, респективно способност на членовете да си сътрудничат при решаването на своите политически проблеми“ [10]. Те твърдят също така, че наличието на политическа общност не винаги е осъзнат процес, но в случаите, когато подобна осъзнатост е факт, системата е по-устойчива (Lindberg and Scheingold 1970) [11].

Сходно е разбирането и на Лиъни Хъди, според когото за разлика от фактори, като религия, професионално призвание и икономически статус, характеризиращи Средновековното разбиране за идентичност, модерните идентичности са в далеч по-малка степен детерминистични и са следствие на индивидуалния избор. Това важи особено за идентификацията с общности, принадлежността към които е продуцирана от осъзнатия избор на всеки един от техните членове [12].

Според Саймън Паркър „политическата идентичност не е дефинирана единствено и само от индивидуалната благоразположеност, респективно враждебност към определени партии или политически движения [...], а е базирана на множество взаимодействия между] вертикалната организация на обществото (индивиди, семейства, работна среда, обкръжение, месторазположение, региони,

нации) [и] хоризонталните кливиджи (класи, религии, езици, раси, култури) [от които произтичат] комплексни идентификационни модели, в рамките на които всеки един от нас би могъл да се идентифицира с множество различни политически формирования в разнообразие от социални ситуации“ [13].

Отчитайки разпределението на властта и отговорностите между различните равнища в многостепенната система на управление в Европейския съюз, Линда Берг се позовава на Keating & Hughes 2003 и Painter 2002 в разбирането им, че дебатите около концепцията „Европа на регионите“, както и около утвърждаването на Европейския съюз като система на многостепенно управление са предпоставка за възникването на лоялности от страна на гражданите към повече от едно политическо равнище [14]. До голяма степен този феномен води след себе си отслабване на лоялността към традиционното, национално равнище на управление, за сметка на супранационалното – институциите на Европейския съюз – и субнационалното – местното и регионалните властови нива. Във връзка с последното авторката въвежда понятието „териториална идентичност“, като продължение на схващането, че идентичността е източник на легитимност и солидарност в едно демократично общество. Тук ясно се очертава широкият спектър на възприемане на политическата идентичност, надхвърлящ тесните рамки на индивидуалните идеологически предпочитания. Идеологиите запазват относителни стабилно присъствие в дизайна на политическите идентичности, но очевидно те са принудени да се съобразяват с все по-силните териториални стимули. Линда Берг разширява тези разсъждения, като използва друго понятие – доверието в политиката, като индикатор за легитимност и по този начин заключава, че в зависимост от различните форми на териториална идентичност са възможни различни степени на доверие към всяка една от демаркираните територии. Това доверие е функция от една страна на чувствителността, респективно отзивчивостта на всяко едно от управленските нива спрямо интересите и очакванията на гражданите – в този смисъл на разпознаваемостта на съответните институции и способността им да се утвърдят като благонадеждни политически агенти в очите на избирателите. От друга страна обаче то кореспондира с реалните компетенции за вземане на решения и провеждане на конкретни политики, с които всяко звено от управленската система е овластено, като тук значение оказват редица фактори от по-висок ранг, като например конституционна уредба, традиции в управленските практики и т.н. [15].

Тези форми на разпределение на идентичността между отделните властови нива в многостепенната система на управление в Европейския съюз биха могли да доведат до определени конфликти, в този смисъл и до нестабилност в политическата лоялност на гражданите, от което в най-голяма степен страда националният ешелон.

Монтсерат Гиберно противопоставя националната идентичност на европейската, като извежда на преден план по-високо равнище на емоционална обвързаност на гражданите по отношение на националната им принадлежност. От друга страна, в разбиранията на автора, европейската идентичност е лишена от тези емоционални краски – напротив, тя е базирана на „споделена памет на принадлежността към икономическо и политическо пространство, дефинирано от капитализма, социалното благополучие, либералната демокрация, зачитането на човешките права, свободата и върховенството на закона, просперитета и прогреса“ [16].

Люк Ван Лангенхове окачествява Европейския съюз като „най-развитата форма на супранационален регионализъм“, а за процеса на европейска интеграция твърди, че е съпътстван от възникването на субнационално (регионално) ниво на управление, което нарича „дефедерализация“. В продължение на тезата на Робърт Купър в „Разпадането на нациите“ за засилващата се „деконструкция на модерната държава“ [17], авторът цитира Марк Ленард, който в своята книга „Защо Европа ще управлява XXI век?“ [18] очертава т. нар. „регионален ефект на доминото“, който би довел до „свят на независими регионални клубове“, в белязан от комплексни, плуралистични идентичности, измествачи традиционните възгледи за единна национална идентичност [19].

Луис Морено разглежда комплексния характер на политическата идентичност, противопоставяйки т. нар. субдържавна/ етнотериториална идентичност на държавната/ националната, които съжителстват в идентификационния модел на всеки индивид. „Гражданите с двойствена идентичност в рамките на мултинационалните държави споделят своите институционални лоялности между двете нива на политическа легитимация, без това да води след себе си разрушителни ефекти“ [20].

Джим Джоуз дефинира изграждането на политическа идентичност като „колективен процес, при който се стига до взаимодействие между индивидите или най-малкото до взаимно признаване помежду им, което води до възникването на единно цяло, надхвърлящо по размери сумата на съставлящото го части“ [21]. Процесът на формиране на идентичността включва междугрупови противопоставяния в рамките на клъстери на субекти, споделящи общи ценности и ги отстояват спрямо конкурентни общности. Авторът извежда три централни аспекта на политическата идентичност, а именно чувството на принадлежност, необходимостта от себеутвърждаване и въпроса за легитимацията. Те обуславят принадлежността към дадена политическа общност, която обединява индивиди, които припознават наличието на нещо общо помежду си, което ги свързва и надхвърля индивидуалните различия, базирани на полова, расова, класова, идеологическа или ценностна принадлежност – погледнато от тази перспектива, тези различия не би следвало да се разглеждат като пречка за съществуването на съответната политическа общност, а по-скоро детерминират степента на нейната стабилност.

Франс Шрайвър отбелязва приноса на колективната идентичност, свързана с политическото артикулиране на регионални интереси, за възникването на регионализма, мобилизирайки в политически смисъл членовете на регионално детерминирани общности (Van der Wusten & Knippenberg, 2001) [22]. Като се позовава на Kaplan (1999), авторът разглежда националната идентичност като част от цялостна йерархия на идентичности, базирани на географски принцип, които се намират в съжителство, а в отделни случаи и в конфликт помежду си [23]. Следвайки разбиранията на Paasi (1986, 2002) [24], авторът подчертава, че възникването на регионите е функция на три паралелни променливи – териториалното измерение, символичното изражение и институционалната форма [25].

По данни на *World Value Surveys* [26] 1981-1997, цитирани от Михаел Брутер, европейският контекст категорично потвърждава тезата, че в комплексния идентичностен микс на гражданите на Европейския съюз доминира местната, респективно регионалната идентификация, за сметка на националната и наднационалната. Средно за Европейския съюз този идентичностен микс се разпределя, както следва:

- Идентификация с местното ниво: 40,7%;
- Идентификация с регионалното ниво: 18,9%;
- Идентификация с националното ниво: 27,6%;
- Идентификация с наднационалното/ глобалното ниво: 12,9%.

Сред страните с най-силна местна политическа идентичност изпъкват Швеция (57%), Унгария (56,8%), Белгия (52,8%), Дания (45,7%) и Испания (45,2%). Регионалната политическа идентичност е най-силно застъпена в Литва (36,2%), Естония (36%), Австрия (31,4%) и Латвия (30,7%). Националната политическа идентичност е най-характерна за Полша (47,3%), Словения (39,3%), Финландия (39,2%) и Чешката република (36%). Идентификацията с наднационалното (глобалното) политическо ниво е най-силна в Италия (23,9%), Източна Германия (23,6%), Франция (18,5%), и Холандия (17,2%).

Михаел Брутер илюстрира дифузията на политическата идентичност в контекста на системата на многостепенно управление в Европейския съюз, като представя разработения от Risse (2004) т. нар. „модел на матрьошката“ [27], който имплицира наличието на съвместими помежду си, многопластови идентичности, които се наслаждат една върху друга [28].

Редица са факторите, които определят все по-нарастващата значимост на регионалната политическа идентичност в цялостния европейски идентичностен микс, потвърдена и от данните на *World Value Surveys 1981-1997*. Градовете и регионите, благодарение на своята „близост“ до своите жители по завиден начин съумяват да се наложат като реални алтернативи, а защо не и конкуренти на националните държави в стремежа за спечелване на доверието и лоялността на гражданите. Чувствително по-лесната обратна връзка и по-голямата проследяемост на действията на местните и регионалните власти, както разбира се и по-силната разпознаваемост на техните трегери, като политически фигури, са предпоставка за припознаването на субнационалното управленско равнище като равноправен участник в многостепенната система на управление в Европейския съюз.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Най-общо бихме могли да разгледаме регионалната политическа идентичност през три перспективи – тази на миналото, тази на настоящето и тази на бъдещето. Наред с обективната конституента на понятието „регион“ – територията, която е ясно проследяема и в повечето случаи неоспорима, общата история, споделената памет и наследеното материално и духовно наследство са мощни източници на регионална идентичност. Тези общи характеристики, атрибути и ценности формират рамката, около която тази идентичност възниква и придобива израз. Нейната стабилност обаче е функция на устойчивостта на установените социални връзки и социални общности, респективно степента, до която те са осъзнати и формират консенсус във възприятията и очакванията им. Това е пресечната точка на настоящата и бъдещата перспектива на анализ на регионалната политическа идентичност. За да се утвърди като жизнеспособна, последната следва да почива върху солидарността и лоялността в рамките на общността, която обхваща. Тези принципи водят след себе си две други ключови характеристики, а именно доверието на гражданите към съответната регионална структура, респективно нейната легитимност, от която произтича и колективната воля за сътрудничество, за себеутвърждаване и за отстояване на общите интереси.

Регионалната политическа идентичност е източник на важни стимули, благодарение на които регионите биха могли да заемат проактивна позиция в

утвърждаващия се като все по-конкурентен политически „пазар“, достъп до който имат над 400 субнационални структури от целия Европейски съюз. Това е най-успешният начин за мобилизиране на регионалните потенциали и капитализиране на местните ресурси. Споделеното целеполагане и управление на тези процеси е в основата на успешното посрещане на предизвикателства и кризи, идващи както отвътре, така и отвън. Не на последно място, регионалната политическа идентичност е онзи фактор, който би катализирал процесите на еманципиране от властовите центрове, в този смисъл и на „извоюване“ на по-голяма автономия за регионите, благодарение на която те самостоятелно биха могли да се откъснат от нерядко целенасочено внушаваната им периферна принадлежност.

Концепцията за „Европа на регионите“, която до голяма степен се вписва в още по-модерната концепция за Европейския съюз като система на многостепенно управление, черпи своята виталност от разбирането, че териториалното сближаване е приоритетна задача за всички нива, на които се подготвят, обсъждат и вземат политически решения. Устойчивото развитие на териториите предполага спазването на полицентричния подход, т.е. съзнателното лансиране на мирното „съжителство“ на множество центрове на социално-икономическа динамика и растеж. Може би това е един от най-убедителните отговори на всеобщите призови за повече демокрация и по-активно прилагане на модела на формиране на политическия дневен ред в Европейския съюз „отдолу нагоре“. Благодарение на мощния инструмент, с който разполагат, а именно своята регионална политическа идентичност, предполагаща солидарност и воля за споделено настояще и бъдеще, в началото на 21 век регионите са в уникалната позиция да преодолеят ограниченията на провинциализма и да се утвърдят като мотори в стремежа на Обединена Европа към глобална конкурентоспособност.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Декларация по случай 50-тата годишнина от подписването на Договорите от Рим, Берлин, 25.3.2007г.
- [2] Комитет на регионите. Бяла книга за многостепенното управление, 2009/С 211/01.
- [3] Fearon, James D. What is identity (as we now use the word)? Stanford University. November 1999.
- [4] Jenkins, R. Social Identity. Routledge, London 1996.
- [5] Wendt, A. Anarchy is What States Make of It. In: International Organization No. 46/1992, p. 391-426.
- [6] Wendt, A. Collective Identity Formation and the International State. In: American Political Science Review No. 88/1994, p. 384-96.
- [7] Deutsch, K. W., S. A. Burrell, and R. A. Kann. Political community and the North Atlantic area. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957.
- [8] Scheuer, A., H. Schmitt. Dynamics in European Political Identity. In: European Integration No. 5/2009, p. 551-568.
- [9] Scharpf, F. Governing in Europe: Efficient and democratic? Oxford University Press, Oxford 1999.
- [10] Easton, D. A. A systems analysis of political life. John Wiley, New York 1965, repr. 1967, 1979.
- [11] Lindberg, L. N., and St. A. Scheingold. Europe's would-be polity: Patterns of change in the European Community. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1970.
- [12] Huddy, L. From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. In: Political Psychology Vol. 22, No. 1/2001, p. 127-156.

[13] Parker, S. *Political Identities*. Italian Cultural Studies. Oxford University Press, 1996, p. 107-128.

[14] Keating, M., J. Hughes. *The Regional Challenge in Central and Eastern Europe. Regionalism and Federalism*. 1. P.I.E. - Peter Lang S.A., Brussels 2003.

[15] Berg, L. *Multi-level Europeans: The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Göteborg University, 2007.

[16] Guibernau, M. The birth of a united Europe: on why the EU has generated a 'non-emotional' identity. In: *Nations and Nationalism* 17 (2)/ 2011, p. 302–315.

[17] Cooper, R. *The breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. Atlantic Press, 2003.

[18] Leonard, M. *Why Europe will run the 21st century*. Fourth Estate, 2005.

[19] Van Langenhove, L. Power to the regions, but not yet farewell to the nation state. In: *Europe's World Spring* 2008, p. 113-115.

[20] Moreno, L. *Multiple identities and global meso-communities*. Unidad de Políticas Comparadas (CSIC). Madrid, 2005.

[21] Jose, J. Strangers in a stranger land: political identity in the era of the governance state. In: *Social Identities* Vol. 16, No. 1/January 2010, p. 119-133.

[22] Van der Wusten, H., H. Knippenberg. The ethnic dimension in twentieth century European politics: a recursive model. In: Dijkink, G., H. Knippenberg. *The Territorial Factor. Political Geography in a Globalising World*. Vossiuspers, Amsterdam 2001, p. 273-291.

[23] Kaplan, D. H. *Territorial Identities and Geographic Scale*. In: Herb, D. H., D. H. Kaplan. *Nested identities. Nationalism, Territory, and Scale*. Rowman & Littlefield, Lanham 1999, p. 31-49.

[24] Paasi, A. The institutionalisation of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. In: *Fennia* Vol.164, No. 1/1986, p. 105-146.

[25] Schrijver, F. *Regionalism after regionalisation: Regional identities, political space and political mobilisation in Galicia, Brittany and Wales*. University of Amsterdam, 2005.

[26] World Values Survey (Available on-line at www.worldvaluesurvey.org).

[27] Herrmann, R., R. Risse and M. Brewer. *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. Rowman and Littlefield, New York 2004.

<http://www.novartisfoundation.org/platform/apps/Publication/getfmfile.asp?id=616&el=758&se=656239567&doc=37&dse=1>.

[28] Bruter, M. *Political Identity and European Elections*. <http://www.afsp.msh-paris.fr/activite/diversafsp/collgspgael04/bruter.pdf>.

За контакти:

ас. Страхил Карапчански, кат. Европеистика, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888 709, e-mail: skarapchanski@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран